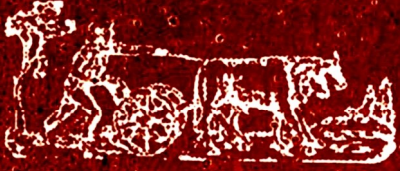

LA FEMOSA

REVISTA D'OPINIÓ I
INFORMACIÓ LOCAL

LA

FEMOSA

REVISTA D'OPINIÓ
I D'INFORMACIÓ
LOCAL

NÚMERO 145

JUNY 1993

EDITA: AGRUPACIÓ
CULTURAL "LA FEMOSA"
CARRER DELS GALLART, 7
ARTESA DE LLEIDASEGONA ÈPOCA
DIPÒSIT LEGAL : L- 264-1981

AMB EL SUPORT DE:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Diputació de Lleida

Ajuntament d'Artesa de Lleida

Membre de:

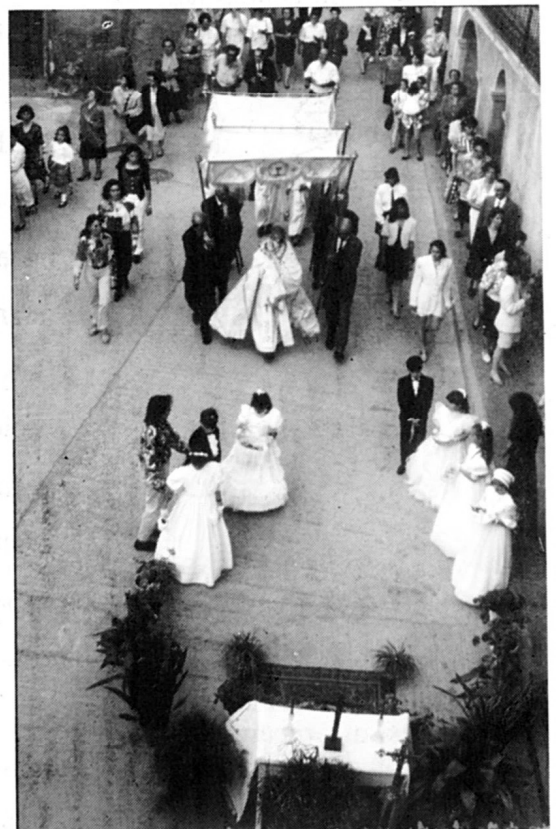
ACPC
Associació
Catalana
de la Premsa
Comarcal-----
Els articles que apareixen a
les planes de **LA FEMOSA**
reflecteixen únicament
l'opinió de llurs signants

PÒRTIC

Quan surtin aquestes ratlles, ja s'hauran acabat tota aquesta rècula de discursos (mitings?) aclaparadors dels polítics despotricant els uns contra els altres, acusant-se mútuament de no explicar el seu programa polític. S'haurà acabat l'esbatussar-se, esgarrapar-se i desqualificar-se mútuament, però amb tot això, ben segur que ningú no haurà dit allò que tots nosaltres ens hauria agradat més de sentir: paraules de sinceritat amb les quals ens fessin arribar un missatge honest tot declarant-se impotents de resoldre, sense l'ajud dels altres, els greus problemes econòmics i de tota mena que pateix l'Estat espanyol. Si tots necessitem l'ajud dels altres, si ens necessitem recíprocament, per què els partits polítics no?. Per què doncs aquesta supèrbia, aquesta necessitat de creure's els millors?. Poca cosa hi ha de diferent del que diuen els uns del que diuen els altres, i és per això mateix (pensem nosaltres) que, guanyi qui guanyi, poca cosa podran fer si no són capaços de ser humils, i de reconeixer les seves mancances i de saber escoltar l'opinió dels altres partits polítics.

A diferència de moltes espècies de la nostra fauna que estan en perill d'extinció, els polítics (potser per aquesta discutible immunitat que tenen) formen part d'una espècie que va en expansió. Potser són necessaris pel bon equilibri de la nostra societat que creu encara en jerarquies que són les que representen millor l'ordre establert; els de dalt i els de baix, els rics i els pobres, els que decideixen i els que no poden decidir res ... No sabríem dir si és la nostra societat decadent (i cada vegada més degradada) la que crea aquesta mena de polítics o, pel contrari, si són aquests polítics els que fan possible que la nostra societat vagi perdent tots aquells valors humans i humanístics que ens diferencien de les altres espècies animals.

Els qui guanyin, només els demanem que ens retornin la confiança en els homes i les dones (persones com nosaltres) que d'alguna manera aspiren a ser els nostres governants.

Diferents aspectes dels altars d'enguany.

ÍNDIX

PÒRTIC / 1

NOTES I NOTÍCIES / 4

LES COPLES DEL RELLOTGE / 9

MOTS ENCREUATS / 10
Per M. N.

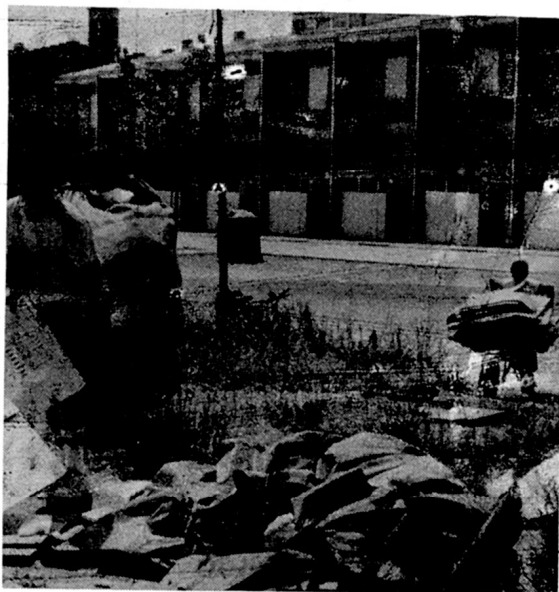
DESAVANTATGES DE VIURE
EN UNA POBLACIÓ RURAL / 12
Per La capi

CONSELLS ECOLÒGICS / 13
Per Alternativa Ecològista d'Artesa

LO JOSEP DEL PERET / 15
Per A. Costafreda

SOMNI / 17
Per Anna Olomí i Solà

FOLKLORE ARTESENC / 18
Per A. C.

Portada:
Arroplegant materials per la
foguera de Sant Joan.

NOTES I NOTÍCIES

RESULTAT ELECTORAL A ARTESA DE LLEIDA

INDEX

El dia 6 de juny se celebraren les eleccions de les Corts Generals per a 1993, que consisteixen en elegir democràticament els Diputats i Senadors que al llarg d'aproximadament quatre anys han de formar part del govern de l'Estat espanyol. Els membres de la mesa d'Artesa de

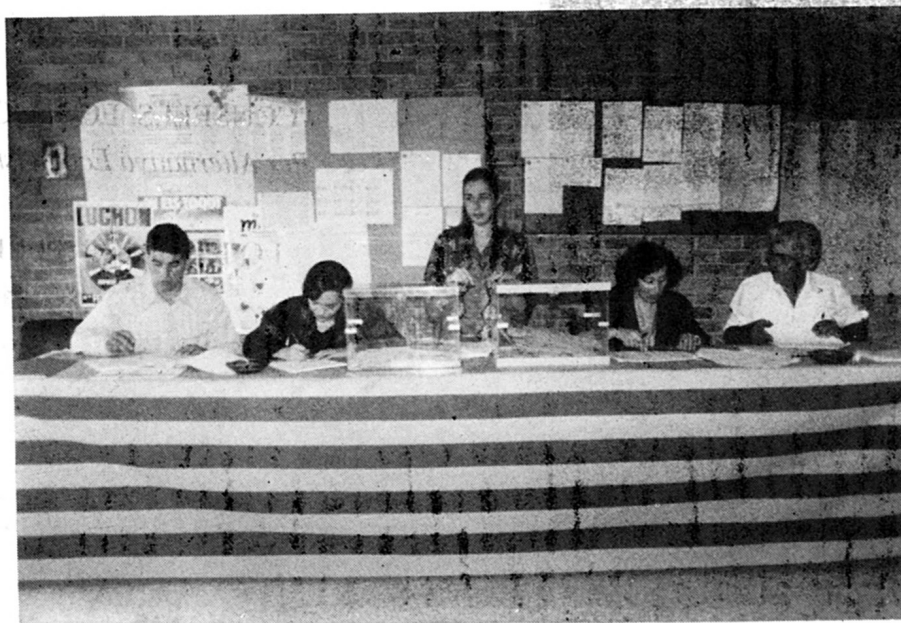
Lleida estaven formats per les següents persones:

Presidenta.- ELIONOR VILALTA I BENET

1^r Vocal.-Mª ÀNGELS DRUDIS I MORILLO

2^a Vocal.-MARIA CÈLIA PUIG I SOL

Els resultats electorals d'Artesa de Lleida donaren els següents resultats:

Els components de la mesa electoral.

ELECCIONS DELS SENADORS

	<u>Vots</u>
Josep Mª Fabregat Vidal (P.P.)	154
M. Dolores Lopez Aguilar (P.P.)	153
Fidel Pascual Bernaus (P.P.)	151
Jaime Daniel Monsech Vilanova (ARM-ADE)	3
Josep Mª Alba Barri (IC)	62
M. MONTserrat Albendea Contreras (I.C.)	38
Manuel Martínez Gomez (I.C.)	24
Miquel Aguilà i Barril (PSC-PSOE)	136
Hortènsia Alonso i Veiga (PSC-PSOE)	133
Antoni Roig Pérez (PSC-PSOE)	132
Cristina Alvarez Galera (PST)	1
Josefa Mercedes Giron Aleixos (PLN)	2
Eloi Periago Cutiller (UCE)	1
Estanislao Felip Monsonís (CDC)	306
Manuel Ferrer i Profitós (CDC)	305
Pere Grau Boldú (UDC)	298
Miquel Pueyo i París (ERC)	115
Francisco Cavriotto Blanco (EV)	24
Julian Berbis Alcaine (Freixes)	1
Jaime Huguet i Cuñat (CDS)	8
José Moscoso i Ruiz (CDS)	6
Julian Puig i Capdevila (CDS)	6

ELECCIONS AL CONGRÈS DELS DIPUTATS

	<u>Vots</u>
Esquerra Republicana de Catalunya	105
Partit Popular	173
Partit dels Socialistes de Catalunya	140
Iniciativa per Catalunya	36
Partido de la Ley Natural	-
Coalició per un nou partit socialista	-
Partit Socialista dels Treballadors	2
Los Ecologistas	-
Convergència i Unió	296
Unificación Comunista de España	-
Partido Obrero Revolucionario	-
Partido Humanista	-
Agrupación Ruiz Mateos	1
Centre Democràtic i Social	7
Els Verds	6
Grupo Independiente Freixes	-

La crema de la foguera.

REVETLLA DE SANT JOAN

La tradicional revetlla de Sant Joan, el dia 23 de juny, per tal de commemorar la nit més llarga de l'any, va celebrar-se a Artesa a la plaça Major, ambientada pel conjunt **BOLERO**, i amb servei de bar i venda de coques de Sant Joan.

Enguany del servei de bar se n'encarregà l'Agrupació Cultural La Femosa. EL temps fou fresc i la participació popular fou minsa. Això sí, petards i traques no en faltaren.

OBERTURA DE LES PISCINES MUNICIPALS ESTIU 1993

El divendres dia 18 de juny van obrir-se al públic les piscines municipals d'Artesa de Lleida, que per quart any consecutiu ens ajuden a passar un estiu més fresc.

Amb l'obertura del recinte de les piscines també s'inicià les sessions de cinema a la fresca cada dissabte a 2/4 d'11 del vespre.

Per refrescar-te
fica't a l'aigua.

Les coples del rellotge

El rellotge de la vila
l'hauriem de jubilar,
ja que n'ha perdut l'oremus
allà dalt del campanar.

A la una toca dotze hores,
a les quatre les que pot,
a les set en toca tantes
que sembla que toqui a foc.

El rellotge de la vila
(allà dalt del seu destí)
ara s'adorm, ara badalla,
ara es torna a eixorivir.

Entre becaina i becaina
i els coloms que els destoroten,
perd el ritme de les hores
i de les campanes que toquen.

La culpa no és del rellotge
que ell prou fa el que pot;
la culpa és del Consistori
que sembla que sigui sord.

Un poble amb un rellotge
que ha perdut l'enteniment
és un poble que no va a l'hora,
com el nostre Ajuntament.

El rellotge té remei;
el podríem fer aparejar,
però els homes de Ca la Vila
qui ens els pot ensenderar¹?

Populars

¹ Ensenderar o bé baratar o adreçar o apedaçar o encarrilar o reciclar
-que prou falta els fa-, trieu la paraula que us agradi més. Gràcies

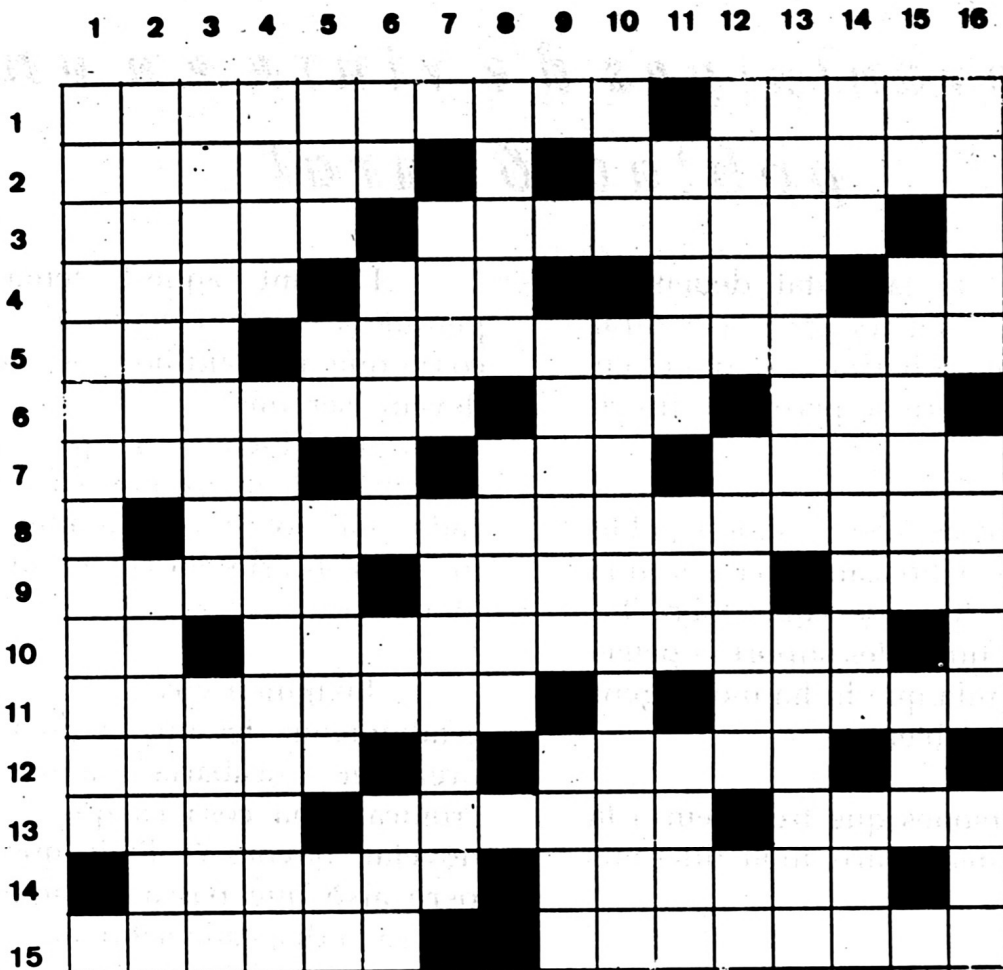
MOTS ENCREUATS

HORITZONTALS

1-. Moviment cultural de fi dels segles XIX i començament del XX, a França rebé el nom d'Art Nouveau. Que està penedit. 2-. De l'Iran. La tercera. Nom d'home que rima amb reci. 3-. Al revés que no estan acompanyades. Relatiu al drama. Mil. 4-. Al revés cinema. Sobirà. Revolució industrial libanesa. Símbol químic del terbi. 5-. Cèrvid amb banyes característiques. Repetirà, tornarà a esmentar en un discurs. 6-. Que no te res de típica. Al revés, jo vaig anar. Que te afinitat. 7-. Deu de la fertilitat adorat pels fenicis. Consonant. Poseu-hi Puv. Associació para la Defensa de la Naturaleza. 8-. Cinquanta. Acció de naturalitzar. 9-. S'escapa en forma de partícules subtils. Dret en posició vertical. Sigles d'un famós explosiu. 10-. Extrem inferior del braç. Plantaria sòlidament. La última. 11-. Bastir, construir. La primera. En plural, moneda del Perú. 12-. Que està en edat de casar-se. Segona lletra de l'alfabet català. Al revés nom de dona. Consonant. 13-. Traç. Feu un tall. Mescla de ferro i carboni. 14-. Yasser ... (Jerusalem, 1929), polític palestí líder de l'OAP. Començaments. la última. 15.- Ocell comú als PPCC. de colors vermell, groc i blau. En plural, carreró sense sortida.

VERTICALS

1-. De manera miserable. Consonant. 2-. Ocell passeriforme que quan arriba a casa nostra ens avisa que s'apropa el bon temps. Esdevenir madur. 3-. En femení, que segueix la línia de Dalí. Ibèrica. 4-. Segons el Gènesi pare de Matusalem. Fer plans. 5-. Rull, rínxol. Revolució industrial. Sub-raça i també llengua del sud de l'Índia. Símbol del ferro. 6-. Repetit, personatge femení imaginari petitíssim. Que ha tornat a agafar la malatia. Personal Computer (Ordinador Personal). Mot infantil que acompanya l'acció de guaitar. 7-. La tercera. Prefix grec que significa *deu vegades*. Al revés, persona que toca el tabal. 8-. De Síria. Deturar, cessar. Símbol del litre. 9-. Mil. La primera. Criden els ocells petits. ... Kazan, (Istanbul, 1909), director de cinema nord-americà d'origen armeni. 10-. mena de casc de l'arnès. De forma invicta. 11-. Al revés, fa venir una cosa sobre sí mateix. Poseu TTA. Juan ... (Segle XIV) escriptor castellà autor del *Libro del buen amor*. 12-. Contrari al passiu. Llengua parlada pels àzeris. Nom de consonant. 13-. En femení, que s'ha passat el trill. Relatiu als inques. 14-. Canal de regatge. Que sent o mostra afecte. Al revés vas grec en forma d'animal. 15-. Norantanou. Efectuïn trinats. Impost anterior a l'IVA actual. Cent. 16.- Casa de joc, partida de cartes. Primat d'uns 30 cm de llargada propi de sud-amèrica. De Rússia.

SOLUCIÓ

HORITZONALS

- 1- Modernisme. Arit. 2- Irania. I. Lucreci.
- 3- Soles. Dramàtic. M. 4- Cine. Rei. Ril.
- Tb. 5- Ren. Recapitulara. 6- Atípica. Anl.
- Afl. 7- Baal. R. Puv. Adena. 8- L.
- Naturalització. 9- Emana. Erecte. TNT. 10-
- Ma. Implantaria. U. 11- Edificar. A. Intis. 12-
- Nubil. B. Carme. T. 13- Trec. Talieu. Acer.
- 14- Arfat. Inicis. U. 15- Fraret. Atzucacs.

VERTICALS

- 1- Miserablement. F. 2- Oreneta. Madurar.
- 3- Daliniana. Ibera. 4- Enoc. Planificar. 5-
- Ris. Ri. Tàmil. Fe. 6- Na. Recru. Pc. Tat. 7-
- I. Deca. Tabaler. 8- Siria. Parar. L. 9- M. A.
- Pulien. Elia. 10- Elm. Invictament. 11-
- Atrau. Tta. Ruiz. 12- Actiu. Azeria. Cu. 13-
- Trillada. Incaic. 14- Rec. Afectat. Asc. 15-
- ic. Trinin. Ite. C. 16- Timba. Aotus. Rus.

Desavantatges de viure en una població rural

La gent de la ciutat deuen de pensar que viure en una població rural ha de ser tranquil i harmoniós, doncs en el meu cas a l'hivern sí, però a l'estiu és horrible.

La veritat és que en aquest poble visc molt bé, no ho canviaria per una ciutat, però hi ha coses que sobre tot tirant cap a l'estiu no les suportó i penso i estic convençuda que hi ha molta gent amb el mateix problema.

Som persones que treballem a la ciutat i fem uns horaris molt diferents als del poble.

Això que explico, no vull que la gent s'ofengui, perquè no va per tothom sinó per gent determinada. Resulta que m'aixeco al voltant de les set i mitja, més o menys, bé, però hi ha un *sant senyor* que a les sis i mitja, treu el seu tractor, com qualsevol pagès i el deixa sobre una mitja hora engegat *toc, toc, toc, toc, toc ...*, fins que et desperta. En sento molts de tractors, però l'engeguen el treuen del seu garaig, el paren, tanquen la porta del seu garaig i ràpidament marxen cap al seu tros, els sentes, però no t'arriben a despertar. Però el que fa això, penso que ha de ser una persona, molt *egoista*, perquè també pot haver gent gran i canalla que dormen, i per culpa d'ell han de despertar-se.

Amb això que passa al meu carrer voldria que tot pagès s'acostumés a anar ràpid perquè hi ha molta gent que no en té cap culpa i m'agradaria que siguessin una mica solidaris amb la resta del poble. Gràcies.

Deixant aquest tema a part, perquè ja és prou penós, dir una altra cosa, que pensant-ho bé, crec que devem ser uns ignorants i incults en aquest poble. Em refereixo al pregó que es fa cada dia, cada dia, sobre un establiment que a més tots els artesencs el tenim clavat a la memòria.

Imagineu-vos si tots els establiments fessim el mateix, pobre pregoner acabaria amb faringitis crònica. Una cosa és que hi hagi una novetat, llavors és lògic que s'anuncii, però això que passa en aquest poble, que cada dia, cada setmana ..., al voltant de les nou del matí la gent d'aquest poble l'està escoltant inutilment, perquè simplement, ja ho sabem on està aquest establiment i el que ven.

I, referint-me a mi mateixa estic horroritzada pensar que tinc un mes de vacances, per poder descansar fins que en quedi ben farta, i resulta que entre el tractor que s'engega a les sis i mitja i el pregó de les nou, us ho juro que és tan insuportable i enutjós, que et sentes impotent davant aquestes situacions però, no hi pots fer res, la vida és així.

Ah! i penseu que jo em queixo durant el mes de vacances, però la gent que treballa aquí al poble, els compadeixo de tot cor. Certament viure en un poble té els seus desavantatges.

La capi

CONSELLS ECOLÒGICS

Amics i amigues, amb aquesta secció voldríem donar entrada a tots aquells consells i suggeriments (de vegades curiositats) que tenen cura del medi-ambient i que resulten molts cops també força econòmics, en general és clar.

D'entrada us animem per tal, que si vosaltres en sabeu algun ens el feu arribar ja que alguns d'aquests consells són tan antics com la pols, el que passa és que els hem deixat de banda davant altres utensilis, materials ... més moderns, però força més contaminants, més cars i qui sap si tan eficaços com els antics. Altres poden ser idees noves, enginyoses... que puguin resultar més ecològiques i també econòmiques per què no?.

Ara que estem a l'estiu ... la calor, els mosquits, les mosques, les formigues... ben encertat el refrany que diu *a l'estiu tota cuca viu*. Això està molt bé i així ha de ser però si ens entren a casa envaint la propietat privada ja és tota una altra cosa.

Parlant de mosques, mosquits i calor:

Tothom té aquella finestra o balconera situada de manera escaient i que cap al tard o també a primeres hores del matí hi entra aquella fresqueta tan agraïda, però, ai là! també hi entren les mosques i mosquits. Possibles solucions:

1- Col·locar una tela mosquitera en aquests espais, no cal a totes les finestres de la casa, només aquelles que s'obriren en cas que no hi hagués ni mosques ni mosquits.

2- Col·locar una bossa de plàstic transparent, d'aquestes que hi cap una dotzena d'ous, per exemple, plena d'aigua fins a la meitat, fer-hi un nus al capdamunt i lligar-la amb un fil resistent o corda al mig del marc de la finestra o porta, deixant que pengi aproximadament un pam i mig. Explicació racional d'aquest sofisticat mecanisme. Es veu que les mosques i mosquits en veure's reflectits d'una manera agrandida i deformada a la bossa d'aigua que actua com a mirall s'espanten i no tornen i per si això fos poc *passen la nova a les altres* (?). Val més creur-ho que anar-ho a veure, però no costa gaire de provar-ho: aigua, bossa i cordill i ... a veure què passa!

3- Si encara a gosat de colar-se alguna mosca, podem rebre-la amb la paleta matamosques. Si som prou pràctics el cop impel·lit serà suficient per a estabornir-la sense aixafar-la (ecs! quin fàstic, pobra mosca) i després encara tenim dues possibilitats: agafar-la amb cura i aviar-la que ja es referà, o acabar-la de rematar un cop a terra, vosaltres mateix.

Respecte als mosquits de la cuina, si aquests ens crien a la bossa d'escombreries, una solució supereficaç, comprovada i que funciona molt millor que tots els esprais i aparells, més ecològica, econòmica i ... pràctica és... embolicar les deixalles de la cuina amb paper (diaris, revistes, fulls de propaganda...), recordeu que ha de ser paper, no plàstic (el plàstic contamina la brossa). Amb tres dies us quedareu sense

mosquits, i la cuina estarà més neta.

Les formigues o més ben dit el formigó, aquestes petites formiguetes gairebé invisibles que tenen preferència per les cuines, atretes per l'olor del menjar i les petites engrunes que poden trobar en qualsevol lloc. Cal localitzar el lloc per on entren a la casa, això és fàcil si tenim en compte que tenen el costum de caminar una darrera l'altra i en un dels dos extrems de la fila ben segur que hi trobarem l'escletxa per on passen. Un cop localitzat el foradet o

escletxa podem posar-hi silicona per tapar-lo o bé un drap d'uns dos pams quadrats de roba moll de llegiu fent com un manyoc i encastar-lo en el lloc oportú, posant-hi tot seguit algun objecte perquè no se'n separi.

Fins una altra!

Ecologia, salut i economia!

Alternativa Ecologista d'Artesa

Si teniu més idees feu-nos-les arribar

Una de les fogueres quasibe acabada.

Lo Josep del Peret

El passat dia u de juny, ens deixava per sempre, als seus 83 anys, en Josep Olomí i Batlle, mes conegut a Artesa com *lo Josep del Peret*. El Josep era un home d'una profunda personalitat de la qual, ara, m'agradaria parlar, encara que sé que algú m'ho retraurà, perquè aquest home, ja sigui pels molts anys que va regir l'alcaldia en l'època més ferotge de l'última dictadura o ja sigui pel seu caràcter fort era un d'aquests personatges que encara que sempre hagués fet sants, per molts artesencs només hauria fet dimonis, però tot i això o malgrat això, jo considero al *Josep del Peret* un personatge artesenc important, d'una trajectòria sempre marcada pels seus principis i el seu compromís com a home d'església. Jo, malgrat no compartí molts dels seus criteris ni la seva fe, li he tingut sempre un gran respecte per la seva tenacitat i fidelitat (fins a la mort) al seu apostolat. No en corren d'homes com ell que no vulguin jubilar-se mai i vulguin estar sempre al peu del canó donant testimoniatge de la seva fe.

Sigui per la seva formació, sigui pels anys que li va tocar viure, el Josep er un home profundament enamorat de les cerimònies, dels homenatges i de les coses i els actes pomposos. Recordo vagament (era molt petit, però després tinc ben present una làpida commemorativa que hi havia a les escoles) la festa d'homenatge al mestre Calzada, als primers anys de la Dictadura. Després, el segon i tercer homenatge a la *Vellesa* (el primer s'havia fet l'any 1918, en el qual es va dedicar un carrer a la dona més

vella; la senyora Victòria). L'homenatge al mestre Ginera. l'homenatge a mossèn Anton Bernat, amb motiu de les seves noces d'or sacerdotals. Recordo, també vagament, l'intent de fer arrelar a Artesa la festa dels *tres tombs* (per Sant Antoni) atorgant premis, des de l'Ajuntament, a les carrosses i bèsties més ben guarnides. Així mateix podríem parlar de la pompositat que es volia atorgar (guarnint o fent guarnir amb arcs triomfals, arbres i flors, els carrers del poble a la benedicció de les primeres imatges arribades a la Parròquia després de la guerra, primer la del *Sant Crist*, després la del *Sagrat Cor* i més tard la de *Sant Miquel*. Així mateix amb la mateixa pompa les visites pastorals del bisbe de Lleida. I de la mateixa manera es van guarnir carrers, balcons i finestres a les visites per les imatges de la Mare de Déu: la de Lourdes i la de Fàtima.

El muntatge de la *cavalcada de reis* que amb substancials modificacions va arribar fins ara i en la qual ell, d'una manera o altra, sempre hi va participar. Era un gran amant dels arbres, ell va fer plantar els xiprers del Cementiri i del passeig que hi porta. El passeig del Cemeintiri va ser també un intent de fer un passeig *pompós*, amb dues vies de circulació i un passeig arbrat al mig que va funcionar pocs anys ja que en creixer els arbres es va veure que tot plegat era massa estret i llavors els arbres es van plantar a les vores. I finalment el passeig de sant Ramon.

Fora del poble va treballar incansablement en el camp del seu apostolat de militant de l'església Catòlica ja sigui dins

dels *Cursets de Cristianitat* on feia més de trenta anys que s'hi movia o ja sigui dins del moviment eclesiàstic de la *Tercera Edat* que va ser un dels primers iniciadors i un fervent continuador. Per aquesta tasca evangelitzadora va estudiar teologia amb l'entusiasme d'un jove (ja en porto nou curos ens deia el gener de 1986). Com un reconeixement públic a tota aquesta activitat, el bisbe de Lleida, R. Malla Call, li va atorgar el ministeri de l'Acolitat (desembre del 1985) que el va omplir de joia...

Durant uns quants anys, el *Josep del Peret* va publicar a *La Femosa* tot un seguit d'articles sota el títol genèric de *Espigant* que signava amb les seves inicials (JOB). Nosaltres mateix (a raó del seu Acolitat) li vam fer una entrevista on ell mateix ens explicà la seva trajectòria personal i que, potser ara, seria el moment idoni per a rellegir-la. Vegeu *La Femosa* núm. 70, gener del 1986.

Que descansi en pau (si volem atorgar-li confiança d'allò amb què ell creia) que al Cel sigui. Jo en serviré sempre un bon record, ja que d'artesencs com ell n'han sortit pocs.

A. Costafreda

El Josep, en la missa dels sardanistes 16-5-93 pocs dies abans de la seva mort.

Anys quarante:

El Josep, amb la vara d'alcalde, acompanyant el bisbe de Lleida.

SOMNI

Jocs i entreteniments (13)

JOC DE BOLES

M'agradaria poder volar.

Ull de la lluna suaument tocar.

Sota núvols de colors.

Imagino mons més nous.

Caure damunt l'estrella.

Ancorant la nit més bella

Anna Olomí i Solà
10 anys

FOLKLORE ARTESENC

Jocs i entreteniments (19)

JOCS DE BOLES

Les boles que a Artesa també se les anomenava *santpeques*, a més a més de ser com una moneda infantil intercanviable amb altres objectes, era principalment, un estri de joc amb el qual desenvolupaven almenys (que nosaltres sapiguem) quatre entreteniments ben diferenciats: *el flendri* (de tots el més popular), *el clotet*, a *matar* i a *pam-i-toc*.

Les boles que la canalla feia servir al nostre poble, eren principalment de quatre menes, i totes tenien un diferent preu dins el mercat infantil. Les més corrents eren les de totxo (boles de fang cuit que, quan eren noves, estaven pintades de colors llampants, però que amb l'ús perdien tota la capa de vernís). Les boles de totxo eren les que s'empraven per a posar dins el flendi o per a pagar quan es perdia en altres jocs. També algun cop es feia servir com a bola de tirar, però del nostre record això només passava quan un jugador quedava *pelat* i malbaratava la seva bola de pedra per unes quantes de totxo (tres o quatre) per poder continuar jugant. Les boles de totxo, quan eren noves totes tenien el mateix tamany, les de pedra en canvi, eren de diferents mesures que podien anar des del *bolot* (poc freqüent) al *bolitxo*. Les boles de pedra eren les més estimades i per això es feien servir per a *tirar*. Les boles de vidre o *marros*, per exòtiques tenien un valor superior a les de pedra i també únicament es feien servir per a tirar. Hi havia encara les de ferro (provenents dels coixinets mecànics) que encara que cridaneres i *fardones*, per la seva

rarsa, en ser molt pesants, no despertaven gaire interès per a ser utilitzades com a eines de joc.

Pel que ens han dit, als anys vint, la bola de *tirar* s'empenyia amb força amb el dit polze, el qual es col·locava pla al seu darrera, però del nostre record (anys quaranta) mai vam veure tirar, a Artesa, d'aquesta manera, sinó que, la bola, s'agafava amb força arquejant el dit índex, mantenint tota la mà tancada amb el dit polze o gros dins, darrera la bola, el qual feia com de gallet impulsor disparant amb força la bola. Aquest nou sistema permetia, fins i tot, tirar des d'una posició enlairada, ja que la bola s'aguntava sempre amb el dit, a diferència de l'altra moda en què la bola havia de romandre necessàriament a terra, encara que alguns cops es posés sobre el palmell de la mà.

EL FLENDI DE BOLES

Aquest joc (com els altres de boles) era tant de xiquets com de xiquetes, però eren els nens els que més hi jugaven. Als jocs de boles, com a mínim, hi havien de jugar dos jugadors, encara que el més corrent era que hi participessin quatre o cinc, a voltes més i tot. El *flendi* que també s'utilitzava en altres jocs, era un dibuix a terra de diferent forma. El *flendi* de boles era ovalat, no gaire ample i més o menys llarg segons el nombre de jugadors o del nombre de boles que cadascú hi havia de posar. A unes vuit o deu passes del *flendi*, es feia una ratlla que era des d'on es sortia per a començar el joc. Cada

jugador posava una bola de totxo (o dues si així s'acordava) al flendi i des d'allí mateix tirava la seva bola de pedra cap a la ratlla. El jugador o jugadora que més a prop de la ratlla (pel davant o pel darrera) aconseguia de situar la seva, era el primer en sortir. A vegades, quan dues boles estaven situades a una distància similar de la ratlla, els xiquets o xiquetes les medien amb tota mena de miraments per decidir quina era més a prop. Des de la ratlla tots els jugadors sortien (després de l'un l'altre) tirant la bola amb la mà cap al flendi procurant sempre de poder treure una bola, ja de sortida, o quedar el més a prop del flendi millor, perquè el segon torn els fos més fàcil els seus propòsits. El jugador que treia una bola del flendi o *matava* la d'un company (tocant-la amb la seva i eliminant, per tant, un jugador) tenia dret de tornar a tirar i això tantes vegades com s'escaigués. Quan un jugador en intentar treure una bola del flendi se li quedava la seva dins del dibuix, es deia que era *ofegat* i si havia tret cap bola en aquell intent o en altres les havia de restituir al flendi i ell quedava eliminat. Quan un jugador que ja havia tret del flendi una o més boles, si era *matat* per un altre jugador havia de *cagar* les boles, les quals quedaven en propietat del jugador que les havia fet cagar, i si aquest jugador, era mort per un altre, havia de fer el mateix. El joc s'acabava quan ja no quedava cap bola al flendi.

A vegades, dins el transcurs del joc, decidien anar a mitges (repartint-se les boles gunyades), d'això se'n deia *fer vaca* o *anar a vaca* i per aconseguir els seus propòsits podien ajudar-se l'un a l'altre, respectant de no matar-se mútuament o tot fent el *joquet*; el *joquet* era com una mena de *trampa* permesa que consistia que un dels jugadors (sempre el més poc destre) tirava la bola el més a prop possible de la bola del seu company a fi i efecte que aquest el podés *matar* amb facilitat amb la intenció que en matar-lo la bola rodés fins a prop de la bola d'un contrincant que hagués tret una o més boles del flendi, i com

que el qui *matava* tenia dret de tornar a tirar, podia també, d'aquesta manera, matar el contrincant i fer-li cagar les seves boles.

Fer *capiró*: Si prèviament no s'havia acordat que no es podia fer, quan un jugador intentava a matar la bola d'un altre i aquesta havia quedat enclotada o mig amagada a la terra, deia: *sarmos que pugua fer capiró* (això si l'altre no s'avançava i deia *sarmos que no pugos fer capiró*). El *capiró* consistia a retirar la bola del contrari i al mateix punt d'on era es posava una mica de terra la qual es premia amb els dits, quedant d'aquesta manera un muntet sobre el qual es tornava a col·locar la bola, i així es podia tocar amb més facilitat.

Quan per alguna causa les boles de dos jugadors quedaven tocant-se es deia que *pecaven* i per despartir-les, un jugador neutral les agafava amb una mà i posant-les una sobre l'altra les deixava caure des de certa altura; les boles amb el rebot quedaven allunyades una de l'altra i el jugador que havia tirat abans tornava a tirar, encara que no necessàriament havia de tirar a la mateixa bola si aquesta havia quedat molt allunyada.

Era freqüent que quan un jugador ja portava una o més boles tretes del flendi o fetes cagar a un altre jugador i amb aquest *botí* ja s'accontentava, tirés la bola a l'altre costat de la ratlla (on no podia ser mort per ningú) encara que allí només s'hi podia estar una tanda, ja que quan li tocava altre cop de tirar havia de sortir-ne, però ara, amb la mà, podia llençar la bola ben lluny dels altres jugadors.

EL CLOTET

En aquest joc de boles, enlloc de flendi, es feia un clotet a terra no més gros que una tassa de cafè; del clotet, els jugadors, tiraven la seva bola a la ratlla per determinar el primer a jugar. De la ratlla es tirava al clotet amb la mà, procurant

que la bola entrés al forat o que hi quedés com més a prop millor. Quan tots els jugadors ja havien tirat sense que cap bola fos dins del clotet, es tornava a tirar, pel mateix ordre, amb els dits el primer jugador que aconseguia de fer entrar la seva bola al forat, tornava a tirar (ara sempre de la manera tradicional) sobre la bola d'un altre jugador. Per tirar, ara podia amidar un pam des de la boca del clotet en direcció de la bola que vulgués tocar, a partir del pam podia posar la mà de tirar amb la bola. Si la bola del contrari era molt a prop del forat, amb quatre dits que amidés ja n'hi havia prou. El jugador del clotet havia de fer tres tirades consecutives, tot dient *xiribica*, *tuti*, *guà*, amb la primera i segona tirada havia de tocar la bola agullada i a la tercera havia de tornar a entrar al clotet. Si aconseguia el seu objectiu el jugador de la bola tocada li havia de donar dues boles de totxo, si només el tocava la primera vegada, però la segona no, només li havia de pagar una bola, però si a la tercera tirada no aconseguia d'entrar al clotet no tenia dret a cobrar-ne cap i perdia el dret de tornar a tirar, passant el torn a un altre jugador que intentaria fer el mateix. Si el jugador, després de fer *xiribica*, *tuti* i *guà* entrava al clotet, podia tornar a tirar sobre una altra bola.

A MATAR

Cada jugador que prenia part d'aquest joc de *matar* deixava la seva bola on li semblava, previsorament lluny de les boles dels jugadors que primer havien de tirar. El joc consistia a tirar sobre una bola d'un altre jugador amb la intenció de tocar-la, si la tocava, el jugador contrari havia de pagar-li una bola i el jugador tenia dret de tirar sobre una altra bola, però no era obligat a tirar sobre les altres boles, ja que si aquestes eren lluny, només desplaçant una mica la seva bola ja complia i tocava, llavors, de tirar un altre jugador. Quan les boles eren molt lluny unes de les altres,

el jugador que tirava ho feia amb força, a fi i efecte que si no tocava la bola del contrari, la seva quedés a una distància prudencial dels altres.

Molts cops, en aquest joc, es jugava *de manera*, és a dir, sense pagar cap bola, llavors quan la bola d'un jugador tocava la d'un contrari, tenia un punt, que en el llenguatge infantil es deia un *any*. D'aquesta manera s'anaven sumant o restant, si es tocava o era tocat.

A PAMI TOC

En aquest joc es jugava de la mateixa manera que amb l'anterior, només es diferenciava que si la bola d'un jugador, encara que no toqués la del contrari, es quedava parada a menys d'un pam (pam del jugador que tirava), l'altre jugador li havia de pagar una bola com si fos tocat, però si la bola tocava la del contrari i amb el rebot quedava parada a menys d'un pam, el jugador tocat havia de pagar dues boles. En aquest joc, com a l'anterior, quan un jugador era tocat, retirava la seva bola i la deixava on li semblava tot esperant el seu torn per a tirar. Aquests jocs eren interminables i només es plegava quan els jugadors se'n cansaven.

A. C.

